

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca

Facultatea de Studii de Europene

LIBERALII EUROPENI ȘI
ROLUL LOR ÎN EXTINDEREA UNIUNII EUROPENE

- Teză de Doctorat –

(Rezumat)

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Nicolae Păun

Doctorand:

Titus Poenaru

Cluj-Napoca

2015

CUPRINSUL LUCRĂRII

INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I. GÂNDIRE LIBERALĂ ȘI GRUPARI LIBERALE ÎN EUROPA.....	9
I. 1. Gândirea liberală în Europa după al doilea război mondial	9
I.1.1. Scurt istoric	9
I.1.2. Ordoliberalismul și miracolul economic german	10
I.1.3. Școala Austriacă de Economie – Ludwig von Mises și Friedrich August von Hayek	18
I.1.4. Liberalismul în Italia - Luigi Einaudi și Bruno Leoni	27
I.1.5. Liberalismul în Franța – un caz aparte	35
I.1.6. Originile termenului „liberal” - Spania.....	38
I.1.7. Observații și concluzii	39
I.2. Organizarea liberalilor la nivel european și internațional.....	45
I.2.1. Internaționala Liberală.....	45
I.2.2. Gruparea Liberală în Adunarea Parlamentară / Parlamentul European.....	47
I.2.3. Federația partidelor liberale la nivel european	52
I.3. Partide liberale la nivel național în Europa.....	53
I.3.1. Partidele liberale din statele fondatoare.....	54
I.3.1.1. Germania.....	54
I.3.1.2. Franța	55
I.3.1.3. Italia	57
I.3.1.4. Olanda.....	59
I.3.1.5. Belgia.....	61
I.3.1.6. Luxemburg.....	62
I.3.2. Partidele liberale din statele primei extinderi (1973)	63
I.3.2.1. Marea Britanie	63
I.3.2.2. Danemarca	65
I.3.2.3. Irlanda	66
I.3.3. Partidele din statele mediteraneene – Grecia, Spania, Portugalia (1981-1986)	67
I.3.3.1. Grecia.....	67
I.3.3.2. Spania	67
I.3.3.3. Portugalia.....	69
I.3.4. Partidele liberale din țările AELS – Austria, Finlanda, Suedia (1995)	70
I.3.4.1. Austria.....	70
I.3.4.2. Finlanda	70
I.3.4.3. Suedia	72
I.3.5. Partide liberale în „noua Europă” - statele celei de-a cincea extinderi (2004-2007).....	73
I.3.5.1. Polonia	73
I.3.5.2. Cehia	74
I.3.5.3. Slovacia.....	75
I.3.5.4. Ungaria	76
I.3.5.5. Slovenia	76
I.3.5.6. Letonia	77
I.3.5.7. Lituania	78
I.3.5.8. Estonia	79
I.3.5.9. Cipru	80
I.3.5.10. Bulgaria.....	81
I.3.5.11. România.....	82
I.3.5.12. Malta.....	83
I.4. Observații și concluzii	84

CAPITOLUL. II. EXTINDERILE UE ȘI ROLUL LIBERALILOR	91
II. 1. Introducere.....	91
II.2.Prima extindere.....	92
II.2.1. Cronologie și principalele probleme	92
II.2.2. Rolul actorilor instituționali în negocierile de aderare	95
II.2.3. Rolul și influența partidelor liberale în statele candidate	96
II.2.3.1 Marea Britanie	96
II.2.3.2 Danemarca.....	99
II.2.3.3 Irlanda.....	101
II.2.3.4 Norvegia	102
II.2.4. Comisia Europeană.....	102
II.2.5. Consiliul / Statele membre	105
II.2.5.1 Franța.....	105
II.2.5.2 Germania	106
II.2.5.3 Italia.....	107
II.2.5.4 BENELUX - Olanda, Belgia, Luxemburg	108
II.2.6. Parlamentul European	108
II.2.7. Observații și concluzii	109
II.3. Extinderea mediteraneană	109
II.3.1. Cronologie și principalele probleme	109
II.3.2. Statele candidate	110
II.3.2.1 Grecia	110
II.3.2.2 Spania	112
II.3.2.3 Portugalia.....	114
II.3.3. Comisia Europeană.....	116
II.3.4. Consiliul / Statele membre	117
II.3.4.1 Germania	117
II.3.4.2 Franța.....	118
II.3.4.3 Italia.....	118
II.3.4.4 Danemarca.....	119
II.3.4.5 BENELUX – Belgia, Olanda, Luxemburg.....	119
II.3.4.6 Irlanda.....	120
II.3.4.7 Marea Britanie	120
II.3.4.8 Grecia – în contextul aderării Spaniei și Portugaliei	121
II.3.5. Parlamentul European	121
II.3.6. Observații și concluzii	122
II.4. Extinderea cu țările AELS.....	124
II.4.1. Cronologie și principalele probleme	124
II.4.2. Statele candidate	125
II.4.2.1 Austria	125
II.4.2.2 Suedia	126
II.4.2.3 Finlanda	128
II.4.2.4 Norvegia	130
II.4.3. Comisia Europeană.....	131
II.4.4. Consiliul / Statele membre	132
II.4.4.1 Germania	133
II.4.4.2 Italia.....	133
II.4.4.3 Danemarca.....	133
II.4.4.4 Portugalia.....	134
II.4.4.5 State membre fără partide liberale la guvernare.....	134
II.4.5. Parlamentul European	134
II.4.6. Observații și concluzii	135

II.5. Reunificarea Europei – a cincea extindere	136
II.4.1. Cronologie și principalele probleme	136
II.5.1. Statele candidate	139
II.5.2.1 Europa centrala – grupul de la Visegrad și Slovenia.....	139
II.5.2.1.1 Polonia.....	139
II.5.2.1.2. Ungaria	140
II.5.2.1.3 Cehia.....	143
II.5.2.1.4 Slovacia	146
II.5.2.1.6 Slovenia	149
II.5.2.2 Statele baltice	150
II.5.2.2.1 Estonia	151
II.5.2.2.2. Letonia.....	154
II.5.2.2.3 Lituania.....	157
II.5.2.3 Insulele mediteraneene	158
II.5.2.3.1 Malta.....	158
II.5.2.3.2. Cipru	159
II.5.2.4 Europa de sud-est	160
II.5.2.4.1 Bulgaria	160
II.5.2.4.2. Romania.....	162
II.5.3. Comisia Europeană.....	167
II.5.4. Consiliul / Statele membre	169
II.5.4.1 Franța.....	169
II.5.4.2 Germania	171
II.5.4.3 Marea Britanie	172
II.5.4.4 Austria	173
II.5.4.5 Țările nordice – Danemarca, Suedia, Finlanda	176
II.5.4.7 BENELUX – Belgia, Olanda, Luxemburg.....	180
II.5.4.8 Irlanda.....	184
II.5.5. Parlamentul European	185
II.5.6. Observații și concluzii privind a cincea extindere.....	188
CONCLUZIILE CERCETĂRII.....	192
BIBLIOGRAFIE.....	198
ANEXA.....	217

Liberalii Europeni și Rolul lor în Extinderea Uniunii Europene

- rezumat -

Cuvinte cheie: Uniunea Europeană, extindere, liberalism, partide europene, institutii europene

În ciuda numeroaselor crize, dispute, poticniri și eșecuri, în peste 50 de ani de construcție europeană, niciun stat nu a părăsit structura instituțională a UE, dimpotrivă – peste 20 de state au aderat sau sunt în proces de aderare, iar o serie de alte state doresc acest lucru.

De fapt, aceasta este vocația proiectului european, așa cum este ea foarte bine redată încă din preambulul tratatului de la Roma – înfăptuirea „unei uniuni tot mai strânse între popoarele Europei”. În această expresie sunt conținute de fapt două obiective: integrarea („uniune tot mai strânsă”) și extinderea („între popoarele Europei” – nu doar cele șase state fondatoare). Fiecare etapă de extindere a fost însoțită și de o etapă de integrare. După prima extindere în 1973 (Marea Britanie, Danemarca, Irlanda), au urmat primele alegeri directe pentru Parlamentul European – o etapă foarte importantă în construcția europeană. Extinderile cu Grecia (1981), Spania și Portugalia (1986) au fostacompaniate de Actul Unic European. A patra extindere (Austria, Suedia, Finlanda - 1995) a fost precedată de Tratatul de la Maastricht, urmată de Tratatul de la Amsterdam. În fine, „marea extindere” din 2004-2007, a fost pregătită de Tratatul de la Nisa și consolidată prin Tratatul de la Lisabona, care a reluat principalele reforme incluse în defuncta Constituție pentru Europa.

În prezenta lucrare ne vom propune să analizăm familia liberală europeană și în special pozițiile asumate și rolul partidelor liberale europene în concretizarea celui de-al doilea palier al evoluției proiectului european – extinderea. În lipsa extinderii, în special către țările mai sărace din sud și est, o Uniune Europeană mai integrată politic și economic nu ar mai fi un astfel de model, termenul de *Fortress Europe*, utilizat în prezent și pe bună dreptate pentru a critica politicile UE de blocare a imigrației, ar fi fost probabil mai adecvat și mai răspândit.

Guvernele și partidele politice au avut rolul decisiv în ceea ce privește extinderile și în campaniile privind referendumurile, acolo unde acestea au avut loc. Partidele politice naționale au început să se asocieze la nivel internațional și european în special după al doilea război mondial (Internaționala liberală, Noile Echipe Internaționale creștin-democrate, Internaționala Socialista). Un pas decisiv a fost însă generat de organizarea primelor alegeri directe pentru Parlamentul European în 1979. În pregătirea acestora, în 1974 s-a format Uniunea Partidelor Socialiste din Comunitatea Europeană (devenit în 1992 Partidul Socialiștilor Europeni); în 1976 s-au format Partidul Popular European (creștin-democrații) și Federația Partidelor Liberale și Democrate. Rolul partidelor politice europene și al grupurilor parlamentare corespondente din PE a avut o

traietorie ascendentă până în zilele noastre, în paralel de cu creșterea rolului Parlamentului European. Principalele grupări politice cu suficienta reprezentativitate pentru influența deciziile politice sunt creștin-democrații, socialiștii și liberal-democrații.

Este evident ca primele două, prin dimensiunea, personalitățile și funcțiile ocupate la nivel național și european, au contribuit decisiv la proiectul european, atât în statele membre cât și la nivel UE. De aceea le este consacrată și o cantitate mult mai mare din literatura academica. Cu toate acestea, rolul liberalilor ca forță politică de centru, capabilă să încline balanța, nu ar trebui neglijat. Dar iată ce spune politologul belgian Pascal Delwit în 2002: „A sugera că liberalismul politic și, mai mult, partidele liberale din Europa sunt puțin studiate este un eufemism. Comparativ cu formațiunile socialiste, comuniste de extremă dreapta și, mai recent, ecologice, partidele liberale sunt fără îndoială printre orfanii literaturii științifice în cercetările asupra actorilor politici. O căutare bibliografică elementară ar fi suficientă pentru a demonstra acest lucru.” (Delwit 2002, 7). Nici în ceea ce privește studierea extinderilor în ansamblul rol, studiile nu sunt foarte numeroase. Cu ocazia unui colocviu al istoricilor din 2007, Johnny Laursen constată că „din nefericire, nu există astăzi o colecție de literatură istorică semnificativă axată în principal pe extinderile Uniunii Europene. Un număr de lucrări de istorie generală asupra UE conțin interpretări și vederi de ansamblu importante privind negocierile și rezultatele extinderii. De asemenea, există o literatură dedicată istoriei aderării individuale a unor state în comunitate sau relațiilor dintre statele membre și cele candidate la aderare [...] Vasta literatură privind extinderea europeană este dominată de contribuțiile orientate asupra chestiunilor de moment sau asupra efectelor potențiale ale extinderilor iminente. Cercetarea istorică existentă, limitată cât este, urmărește în principal experiențele aderărilor naționale și mai frecvent, câte un singur val de extindere. Nu există nicio analiză istorică a extinderilor Uniunii Europene în sine, în care valorile extinderilor să fie considerate ca un proces complet și definit în contextul dezvoltării instituțiilor și politicii comunității” (J. Laursen 2010, 388-389).

Astfel, consider că există o valoare adăugată în a studia familia liberală europeană și influența acesteia în transformarea proiectului european dintr-o Comunitate de 6 state într-o Uniune de 27 de state membre. Acesta este subiectul prezentei cercetări.

Capitolul I încearcă să răspundă la întrebarea – reprezintă liberalii europeni o „familie politică” suficient de bine încheiată, cu obiective împărtășite și răspunsuri comune la provocările societății – în special cele legate de Uniunea Europeană? Pentru început am considerat că este nevoie de a studia gândirea liberală, în special după al doilea război mondial, care ar trebui să constituie fundamentul ideologiei partidelor liberale (capitolul I.1). În continuare, am urmărit procesul de formare a organizațiilor politice liberale la nivel european și internațional, în special în Parlamentul European, precum și eventuala legătură dintre aceste organizații și gânditorii liberali

(capitolul I.2). Având în vedere că, în cele din urmă, statele membre sunt cele care determină direcția proiectului european, mai ales pentru chestiuni majore legate de extindere, precum și că guvernele statelor candidate au rolul major în a se angaja pe calea aderării, în capitolul I.3 trecem în revistă partidele liberale la nivel național, urmărind rolul și influența lor pe scena politică națională, orientarea economică și socială, precum și atitudinea față de proiectul european. Aceste caracteristici sunt elemente esențiale pentru a determina existența și gradul de coeziune al „familiei politice” liberale.

Capitolul II urmărește procesul de extindere al Uniunii Europene, în special rolul și poziția partidelor liberale atât la nivel european cât și la nivel național. Este desigur dificil de identificat care este exact rolul unui partid sau unei personalități în istorie. Se poate încerca răspunsul la întrebarea care ar fi fost situația, în absența partidului respectiv. În cazul specific al partidelor liberale, mai reduși ca dimensiune și influență decât popularii și socialiștii, vom încerca să urmărim, în cadrul fiecărei extinderi, dacă au ocupat funcții influente la nivelul UE, în statele membre sau în statele candidate, care au fost acțiunile și pozițiile lor, comparativ cu cele ale reprezentanților unor alte partide. În cazul statelor candidate, am urmărit măsura în care partidele liberale au influențat deciziile politice referitoare la aderare (negocieri, referendumuri) și, în cazul statelor est-europene și a celor mediteraneene, rolul lor în faza de tranziție către democrație și economie de piață, etapă premergătoare *sine qua non* a aderării la UE.

În capitolul I.1, trecerea în revistă a principalelor școli de gândire liberală în Europa după al doilea război mondial ar putea da impresia existenței unor divergențe importante de opinii și abordări - de la „intransigența” lui Mises în ceea ce privește intervenția statului în economie, până la „liberalismul social” împărtășit de unii ordoliberali sau liberali francezi și italieni.

Totuși, o analiză mai profundă ar arăta că principiile de bază sunt aceleași, însă există diferențe de nuanțe, de „grad” de implicare a statului, de unghi de abordare sau de accent pus pe un aspect sau altul. Aceste diferențe sunt însă explicabile atât prin activitatea profesională diferită a membrilor diverselor școli, cât și prin prisma experienței istorice și contextului politic și social, care diferă de la țară la țară. Problema unde există poate mai mari diferențe între școlile liberale este intervenția statului în economie, în scopul rezolvării „chestiunii sociale”. Aici avem de a face cu un fel de „continuum” de la Mises și Hayek pe de o parte – pentru care „justiția socială” nu are sens în contextul economiei de piață libere, până la reprezentanții Școlii germane (în sânul căreia există oarecare diferențe din acest punct de vedere) și italiene. Analizând aceste diferențe în retrospectivă ele ar putea părea importante. Totuși, ținând seama de contextul istoric imediat după al doilea război mondial, principiile împărtășite de școlile liberale europene îi diferențiază față de curentele economice și politice din acea perioadă – comunismul în Estul Europei, dictaturi fasciste în Franța și Spania, partide comuniste influente în Franța și Italia, extinderea statului-providență în țările nordice și în alte țări europene. Diferențele pot fi explicate foarte bine prin contextul în care au activat gânditorii menționați în această lucrare. Astfel Hayek sau Mises au activat în mediul academic și nu au fost implicați în activitatea politică și guvernamentală. Ei au urmărit probabil coerența neabătută a raționamentului lor și astfel nu au fost constrânși în aceeași măsură de presiunea opiniei publice. Pe de altă parte, atât Einaudi, cât și Rueff sau ordoliberalii germani au fost implicați direct în politică și au trebuit să răspundă prin politicile promovate așteptărilor și dorințelor exprimate în societate. Din punct de vedere al contextului național, aspectele sociale și rolul statului a fost întotdeauna puternic în Germania și astfel a fost nevoie de găsirea unor politici și a unor concepte („economie socială de piață”) care să fie acceptate de public. De asemenea, în Franța, importanța aspectelor „umane” și „etice” în dezbaterile publice a făcut necesară luarea în calcul a acestor aspecte în propunerile privind organizarea economică.

O dovadă a preponderenței acestor principii comune este reunirea multora dintre cei prezentați anterior în cadrul unei inițiative lansate de către Friedrich von Hayek în aprilie 1947 la Mont Pelerin (Elveția) – un forum de dezbateri menit să permită reflecții asupra principiilor comune și diferențelor între punctele de vedere. În declarația de obiective, cei 39 de participanți din zece țări au menționat că : „grupul nostru nu dorește să facă propagandă. El nu dorește să stabilească o ortodoxie meticuloasă și limitată. Nu se aliniază cu niciun partid politic. Obiectivul său este doar să contribuie la menținerea și perfecționarea societății libere, prin facilitarea schimburilor de vederi

între mințile care sunt animate de anumite idealuri și concepții comune” (Societatea Mont Pelerin 2010).

Prin îndelungata și prestigioasă lor activitate publică și academică, dar și prin succesul aplicării politicilor liberale în Germania și în alte țări, se poate spune că reprezentanții școlilor liberale europene au reușit să atingă obiectivul stabilit în cadrul societății Mont-Pelerin, acela de a promova „renașterea liberală”.

În continuare, am urmărit organizarea partidelor liberale la nivel internațional (capitolul I.2), european (I.2) și național (I.3). Chiar dacă revendică aceleași origini, iar la reuniunile de constituire a Internaționalei Liberale și Societății Mont-Pelerin, listele de invitați erau asemănătoare, colaborarea între cele două organizații a fost „amicală, dar destul de distantă” (McCallum 1967, 50), Hayek dorind să păstreze această distincție. Primul secretar general al Internaționalei Liberale considera că „doctrina pură” nu ține seama de „presiunile care-l înconjoară pe politician”, iar pentru ca „gânditorul să-l influențeze pe politician, trebuie să-i înțeleagă aceste dificultăți care fac parte, până la urmă, din datele problemei pe care acesta trebuie să-și bazeze concluziile. Proiectele de societate pot fi ca planurile unui arhitect care nu ține seama de natura subsolului”. Au existat și personalități care au fost implicate în ambele organizații, cum ar fi fostul președinte al Italiei, Luigi Einaudi.

În ciuda entuziasmului inițial, coagularea liberalilor la nivel european nu s-a efectuat destul de greu, rămânând în urma creștin-democraților și socialiștilor. Constituirea de grupuri politice transnaționale în Adunarea Comună a Comunității Cărbunelui și Oțelului a dus și la constituirea unui grup ”Liberali și Afiliați”, pe lângă creștin-democrați și socialiști. Compoziția acestui este însă extrem de eterogenă, rezultând într-o slabă coeziune pentru o îndelungată perioadă de timp.

În anii 1970 începe un proces de organizare la nivel european, cu întărirea contactelor și a declarațiilor comune, ducând la o sporire a coeziunii. Astfel, în 1976 se adoptă Declarația de la Stuttgart care devine fundamentul politic al ELD și mai târziu al ELDR. Manifestul politic pentru primele alegeri directe pentru PE din 1979 sprijină extinderea cu țările mediteraneene, proiect care este și o prioritate a grupului liberal democrat din PE. Aceste manifeste nu sunt însă folosite de partidele naționale în campanie.

În perioada 1994-2014, grupul liberal devine a treia forță politică în Parlamentul European, iar gradul de coeziune se îmbunătățește considerabil.

Lucrarea prezintă partidele liberale la nivel național din toate statele UE27. Constatăm că acestea au de cele mai multe ori un rol secundar pe plan național. Ele sunt mai puternice de obicei în țările mici și relativ minore în țările mari (Franța, Germania, Regatul Unit, Spania, Polonia), ceea ce duce la un număr mic de parlamentari și un număr mare de partide, și astfel o dificultate mai mare de a asigura coerența. Coerența ideologică a partidelor naționale liberale este relativ

scăzută pe dimensiunea clasică economică stânga – dreapta, existând o majoritate de partide de centru dreapta, însă și unele de centru –stânga. O mult mai mare unitate, inclusiv față de celelalte familii politice europene, apare pe dimensiunea sprijin pentru integrarea UE, cu excepții de nuanță, în special în țările nordice. Pe de altă parte, fundamentul legat de libertatea individuală rămâne un principiu comun, prezent atât în Manifestul de la Oxford al Internaționalei liberale, cât și în Declarația de la Stuttgart. Există grad mare de instabilitate al partidelor din Europa centrală și de est, multe dintre acestea având un rol important în perioada tranziției democratice și economice, dar dispar sau migrează (de obicei spre PPE) după aderare.

Având în vedere concluziile capitolului I (liberalii ca a treia forță politică la nivel european, cu un rol de obicei secundar la nivel național, cu un grad de coerență relativ scăzut, mai ales din perspectiva dimensiunii stânga-dreapta, dar într-o tendință continuă de ameliorare și cu o convergență puternică din punct de vedere al orientării pro-europene), capitolul II urmărește care a fost rolul și influența liberalilor în procesul de extindere a Comunității și Uniunii Europene.

În introducerea capitolului II constatăm că extinderea a fost prevăzută încă de Tratatul de la Paris, și a fost modificată substanțial doar prin Tratatul de la Lisabona, care adaugă o condiție esențială, pe lângă cea de natură geografică, și anume respectarea și promovarea valorilor UE.

Prima extindere a Comunității Europene (capitolul II.2) a fost în mod evident dominată de problemele puse de aderarea Regatului Unit, atât privind interesele economice, cât și aspectele politice legate de cursul pe care avea să-l urmeze integrarea europeană în noua componentă.

Partidele liberale, sau care la acea vreme erau afiliate Internaționalei Liberale sau grupului Liberali și Afiliați din cadrul Parlamentului European, au sprijinit extinderea Comunității, atât în statele membre, cât și în cele candidate (cu excepția Norvegiei). În majoritatea țărilor însă, liberalii erau fie în opoziție, fie un partener minor la guvernare, și astfel nu au avut poate rolul primordial în luarea deciziilor. Totuși, prin poziția proeuropeană și în favoarea extinderii, ele au avut un rol important în menținerea unei orientări politice în această direcție. A fost mai ales cazul în Marea Britanie, în Danemarca sau în Germania. Nu este poate o coincidență faptul că în singura țară în care liberalii s-au opus aderării, Norvegia, referendumul a avut un rezultat negativ.

Președintele Comisiei Europene, liberalul belgian Jean Rey, a avut un rol cheie la concretizarea extinderii. Prin perseverența sa, prin tactul de care a dat dovadă, prin ideile cu care a contribuit mai ales privind "comunitarizarea" procesului de negociere și abordarea împreună a celor două paliere - aprofundare și extindere - precum și prin realizarea tuturor demersurilor politice și tehnice necesare, Comisia Europeană a contribuit decisiv la finalizarea cu succes a negocierilor. Într-o exprimare elocventă în Parlamentul European, cu ocazia demarării negocierilor privind aderarea Marii Britanii, el expune viziunea liberalilor asupra extinderii: „Nu este vorba

doar de a face să dispară câteva bariere vamale sau fiscale, sau de a organiza o piață. Este vorba în realitate de construirea unui continent. Deoarece tocmai acest lucru l-au întreprins europenii, acum douăzeci de ani, la chemarea lui Robert Schuman – un continent reconciliat și unit, cu instituții și legi proprii, puternic în interior, generos în exterior, o forță de echilibru, pace și progres în lume. Dincolo de dificultățile reale ale negocierilor și a diferitelor interese, amploarea obiectivului și voința politică de a reuși vor fi cele care vor duce la bun sfârșit procesul pe care-l demarăm astăzi” (Rey 1970).

Extinderea mediteraneană (capitolul II.3) face dovada caracterului stabilizator al Uniunii Europene pentru statele care abia ieșiseră de sub dictaturi (Grecia, Spania, Portugalia). Există similitudini importante între traiectoria politică a celor trei state mediteraneene către aderarea la Comunitatea Economică Europeană. Toate cele trei au trebuit în primul rând să facă tranziția politică de la sisteme autoritare / dictatoriale la democrații parlamentare de tip occidental. În toate cele trei țări, acest proces a fost sprijinit de toate cele trei curente principale curente politice europene - creștin democrați, socialiști și liberali. Aceștia din urmă au jucat un rol important - în Grecia un rol secundar în coaliție cu Karamanlis, în Spania un rol mai important (tot în coaliție cu creștin-democrații), iar în Portugalia un rol primordial. Astfel liberalii au avut o contribuție la tranziția politică din aceste țări, dar și la modernizarea economică. Având în vedere că în toate aceste țări, cu câteva excepții, principalele forțe politice și cetățenii au sprijinit aderarea, nu se pot atribui merite deosebite unuia sau altuia dintre aceste curente politice în mod deosebit. Putem remarca însă că curentul liberal a pierdut din forța electorală în toate aceste țări la scurt timp după aderare. În Grecia nu au rămas decât partide efemere și ne semnificative. În Spania elementele liberale din UCD sau orientat în cele din urmă spre populari. Deși a rămas în ELDR mai mult timp, Partidul Social Democrat portughez a trecut și el în cele din urmă în barca populară.

Aceste traiectorii similare au mai multe explicații în cazul statelor mediteraneene. La începutul unei perioade de tranziție politică și economică, principiile liberale de organizare a statului și a economiei, de libertate a expresiei, garantare a dreptului de proprietate, au un rol foarte important. De aceea, personalități cu convingeri liberale și cu o formare solidă în democrațiile europene consolidate s-au implicat în activitatea politică și guvernamentală. Odată cu realizarea principalelor reforme și stabilizarea unui stat liberal și democratic, aceste preocupări încep să ocupe un loc secundar. Nevoie de protecție socială a celor care suferă, inevitabil, de pe urma tranziției economice se exprimă la vot, și astfel la putere ajung socialiștii (Grecia în 1981, Spania în 1982 și Portugalia în 1983). Pe de altă parte, organizarea și dezvoltarea socială, rolul important pe care îl joacă religia în societate, precum și întărirea grupurilor de interese economice în aceste țări mediteraneene, pot favoriza o orientare a curentelor de centru-dreapta înspre creștin-

democrație, care pune accent pe religie, pe un rol mai pronunțat al statului, pe un caracter mai mult corporatist decât concurențial al economiei. Și din acest punct de vedere, liberalismul clasic, anglo-saxon devine un curent politic de nișă, secundar, față de curentele socialiste și creștin-democrate. Ar mai fi de adăugat aici resursele financiare și organizarea de care are nevoie un partid "de mase", și, în acest context, forța de atracție generată de creștin-democrații germani în cadrul Partidului Popular European. Mai mulți autori enumeră acest aspect în contextul evoluțiilor politice ale UCD în Spania (Jauregui și Soriano 1980, 49) și PSD în Portugalia (Watson 2010, 28).

Practic, în contextul istoric dat, nu exista altă varianta reală decât extinderea cu cele trei state mediteraneene, pentru a asigura stabilitatea și democrația din aceste țări, pentru a consolida proiectul european și a favoriza prosperitatea pe termen lung. Cu toate întârzierile și negocierile dificile care au avut loc, în special pentru Spania și Portugalia, extinderea era inevitabilă.

Astfel, nu putem concluda ca partidele și politicienii liberali au influențat în mod decisiv acest proces până la urmă inevitabil. Cu toate acestea, trebuie remarcat în special rolul viitorului președinte al Internaționalei Liberale, Adolfo Suarez, în democratizarea Spaniei și a președinților Comisiei Europene (Roy Jenkins și Gaston Thorn). Ar mai fi de remarcat prezenta activă a PSD în Portugalia și rolul în democratizarea și dezvoltarea economică a țării. În statele membre UE, liberalii au fost parteneri la guvernare în mai multe țări, în special cu creștin-democrații. Este cazul Germaniei, unde Hans-Dietrich Genscher a ocupat funcția de ministru de externe, fiind astfel profund implicat în procesul de extindere. În toate statele Benelux, în Danemarca și Irlanda, liberalii au participat de asemenea la guvernare. În Italia, partidele liberale au ocupat poziții în guvern, inclusiv la nivel de prim ministru).

Extinderea cu statele Asociației Europene a Liberului Schimb (capitolul II.4) a fost importantă în dezvoltarea UE prin faptul că a confirmat superioritatea modelului supranațional de integrare europeană și pentru că a consolidat din punct de vedere economic și social Uniunea, permițând, mai târziu, intrarea statelor mai sărace din Estul Europei. Problemele politice au fost în principal legate de sprijinul populației din statele candidate și de reforma internă a UE, concretizată prin Tratatul de la Maastricht.

Rolul liberalilor în această extindere a fost mai pregnant în țările scandinave. Ei au fost decisivi în Finlanda, în special prin rolul prim-ministrului Esko Aho, care a luat o poziție pro-aderare în ciuda opoziției majorității electoratului său, dar și prin sprijinul liberalilor din minoritatea suedeză. În Suedia, guvernul era condus de partide membre PPE, însă sprijinul *Folkpartiet* și al *Centerpartiet* a fost foarte important în înclinarea balanței în Parlament. Importanța liberalilor, ca formațiune care este în măsură să încline balanța în deciziile importante, este demonstrată de cazul Norvegiei. Singura țară în care liberalii au fost (în majoritate) împotriva

aderării a fost și singura țară unde referendumul a fost un eșec. În Austria, votul liberalilor privind ratificarea Tratatului de aderare, a fost important în contextul în care Marea coaliție (creștin-democrați și socialiști) nu cumulau numărul de voturi necesare (două treimi din Parlament).

Procesul de reunificare a Europei prin a cincea extindere (capitolul II.5) a reprezentat un succes al principiilor liberal-democratice, concretizat prin tranziția economică și politică a statelor fost-comuniste și integrarea lor într-un spațiu cu valori comune – stat de drept, drepturile omului, economie de piață – cu o liberă circulație a forței de muncă, bunurilor, capitalului și serviciilor. Nu este de mirare, deci, că rolul jucat de partidele liberale în acest proces a fost extrem de important, atât în statele candidate, cât și în instituțiile europene și în statele membre.

Așa cum spunea prim-ministrul danez Anders Fogh Rasmussen în Parlamentul European – „prin deciziile luate la Copenhaga, am închis unul dintre cele mai negre și sângeroase capitole din istoria Europei. Am încheiat un secol distrus de război și conflicte. Am spus adio Europei de la Yalta și războiului rece. [...] La Copenhaga, am răspuns celei mai mari provocări din istoria Comunității. [...] S-a născut noua noastră Europă” (Rasmussen, 2002).

În Polonia, reformele dificile promovate de Leszek Balcerowicz și partidele liberale au permis acestei țări să devină un succes al tranziției economice către economia de piață. Renumele și activitatea unor personalități liberale precum Bronislaw Geremek au favorizat sprijinul UE pentru Polonia. Neintrarea liberalilor polonezi la guvernare și schimbarea negociatorului-șef liberal, a coincis cu depășirea Poloniei de către state candidate din grupul Helsinki din punct de vedere al numărului de capitole încheiate. În Cipru, negociatorul-șef a fost Georgios Vassiliou, de asemenea un liberal, a cărui experiență politică (fost președinte al țării care a lansat procesul de integrare europeană) i-a permis să discute la un alt nivel problemele dificile legate de aderarea acestei țări. În Cehia, într-un context politic relativ eurosceptic pentru un stat candidat, în care liberalii au avut un rol politic minor, Pavel Telicka (care urma să devină europarlamentar liberal) a condus negocierile de aderare. În Estonia și Slovenia, statele care s-au aflat în fruntea plutonului din punct de vedere al capitolelor de negociere încheiate și al gradului de pregătire pentru aderare, liberalii au condus mai multe guverne. În Bulgaria, aderarea la UE se datorează, practic în totalitate, guvernului liberal condus de Simeon al II-lea, care a realizat reformele principale și a avut o credibilitate considerabilă în UE, fapt ce a permis încheierea negocierilor de aderare în iunie 2004. După pierderea de către liberali a rolului de partid principal, Bulgaria a rămas în urmă în „con competiția” cu România, având rapoarte de monitorizare mai critice. În fine, deși succesul negocierilor României s-a datorat guvernului social-democrat, obținerea avizului conform din partea PE, precum și menținerea stabilității politice și respectarea angajamentelor pentru a permite aderarea prevăzută la 1 ianuarie 2007 au fost realizate în perioada guvernării Tăriceanu.

Realizarea acestor reforme, adeseori nepopulare, nu au rămas fără impact asupra partidelor liberale. Multe partide liberale au dispărut practic sau s-au divizat/aliat cu alte partide în perioada post-aderare (SZDSZ - Ungaria, UW/PD - Polonia, EDI - Cipru, LiCS - Lituania, LDS - Slovenia, CDS - Spania, SDS, NDSV - Bulgaria, LC - Letonia). Alte partide sau personalități liberale au migrat, în special către PPE (PSD - Portugalia, FIDESZ - Ungaria, PNL-România, liberalii din Polonia și Bulgaria), dar și către socialiști (DIKO - Cipru). Cultura politică diferită a acestor țări, în special din punct de vedere societal, dar și economic, a favorizat aceste migrații. Motivul cel mai important însă pentru care multe partide naționale au migrat către PPE și socialiști, este ca liberalii autentici au fost partide importante doar în țările mijlocii-mici (Olanda, Danemarca, Belgia, Portugalia, Slovenia), și un rol secundar în țările mari (Germania, Franța, Marea Britanie, Italia). Astfel, atât din punct de vedere al puterii politice, liberalii europeni au fost întotdeauna inferiori popularilor și socialiștilor. Astfel, din punct de vedere pragmatic, alegerea unei familii europene mai puternice este o decizie rațională.

La nivelul instituțiilor europene, liberalii au de asemenea un rol semnificativ. Dacă Jacques Delors prefera un model de asociere între UE și celelalte state, iar Jacques Santer (și comisarul creștin-democrat Hans van den Broek) o abordare graduală a extinderii, Romano Prodi (în acea perioadă afiliat ELDR/ALDE) este cel pentru care extinderea de tipul „Big Bang” (și pregătirea apropierea de UE a celorlalte state din Balcani) reprezintă prioritatea mandatului său. Numirea unui fost liberal din cel mai puternic stat membru, Gunter Verheugen, în funcția nou creată de Comisar pentru extindere, sprijinit de o întreagă direcție generală, reprezintă de asemenea meritul lui Prodi. Îl urmează Jose Manuel Durao Barroso, care-l numește pe liberalul finlandez Olli Rehn în funcția de comisar pentru extindere. Acesta păstrează o atitudine severă, în linia partidului său, privind aderarea României și Bulgariei, care are loc la termenul prevăzut. În Parlamentul European, unul dintre puținii președinți liberali ai acestei instituții în perioada decisivă 2002-2004, Pat Cox, se distinge net față de predecesorii și succesori lui, prin angajamentul și inițiativa luate în sprijinul extinderii și al proiectului european, având un rol important în sporirea rolului politic al PE, atât în statele candidate, cât și în UE în contextul Convenției pentru viitorul Europei. În interiorul PE, liberalii ocupă un rol relativ minor în monitorizarea statelor candidate Prin prisma rezultatelor voturilor asupra aderării statelor candidate, grupul liberal din PE a fost cel mai puternic susținător al extinderii către est, respectând astfel orientarea pro-europeană a sa și a partidelor componente.

La nivelul statelor membre, liberalii au fost mai degrabă absenți de la guvernare. O importanță primordială au avut-o Germania (Schroeder) și Franța (Chirac), dar și Marea Britanie (Blair), Spania (Aznar) și Italia (Berlusconi). Pe de altă parte, președinția daneză condusă de liberalul Rasmussen are un rol decisiv în succesul negocierilor. Dacă acestea nu erau încheiate sub

președinția daneză în 2002, ele urmau să se suprapună cu discuțiile privind Tratatul Constituțional (2003-2004) și cu diviziunile privind războiul din Irak, situația devenind mai dificilă. Liberalii belgieni prin prim-ministrul Guy Verhofstadt a avut de asemenea un rol important în pregătirea internă a UE pentru extindere, dar și în confirmarea, la Laeken în decembrie 2001, a listei celor zece care erau în măsură să încheie în 2002 negocierile. Liberalii finlandezi sunt foarte activi printr-o atitudine severă, față de aderarea României și Bulgariei, sprijinind, în timpul președinției din 2006, instituirea mecanismului de cooperare și verificare, care avea să se dovedească util pentru menținerea și întărirea statului de drept în România. Liberalii olandezi din VVD, participanți la guvernare și deținând funcția de ministru pentru Europa în perioada președinției, au de asemenea o atitudine severă, utilizând extinderea în scop electoral, dar fără a bloca în cele din urmă procesul de extindere.

Iată așadar principalele concluzii la care am ajuns în urma cercetării:

1. Școlile de gândire liberală din Europa de Vest după al doilea război mondial prezintă multe puncte comune, cu diferențe de abordare legate în principal de rolul statului în asigurarea funcționării pieței libere și, mai ales, în realizarea „justiției sociale”.
2. Ideile și principiile acestor școli pătrund în diverse curente politice, în principal liberali, dar și creștin-democrați sau social-democrați; Societatea Mont-Pelerin (care regrupează intelectualii liberali) și Internaționala Liberală (partidele politice liberale) au avut o relație amicală, dar nu o colaborare structurată
3. Organizarea partidelor liberale la nivel european (și internațional) este anevoioasă și uneori inconsecventă în privința partidelor membre, dar în timp, prin formarea federației și mai apoi a partidului european (ELDR/ALDE), se formează o adevărată familie politică europeană
4. Coeziunea liberalilor la nivelul Parlamentului European este variabilă, adeseori mai mică decât a socialiștilor și creștin-democraților, divergențele principale existând pe dimensiunea stânga-dreapta, mai ales din punct de vedere economic, dar și societal, în special prin aderarea unor partide din sudul și din estul Europei.
5. Partidele liberale au în comun mai ales orientarea pro-UE (atât integrare cât și extindere), care este mai puternică decât a celorlalte familii europene, existând însă și partide mai rezervate, în special după anii 1990
6. La nivel național, partidele liberale sunt în general secundare pe plan politic, fiind mai puternice în statele mici, ceea ce duce la o reprezentare și o forță politică relativ redusă la nivel european

7. Partidele liberale din statele candidate (extinderea mediteraneană și cea către est) joacă adeseori un rol foarte important în faza de tranziție economică și democratică și cea de aderare la UE, dar suferă pierderi electorale și tind să migreze mai ales spre PPE, atât din cauza unor diferențe ideologice, dar mai ales pentru a obține o mai mare putere politică odată intrate în UE
8. Liberalii europeni au avut o influență semnificativă în procesul de extindere, mai mare decât puterea lor politică rezultată în urma alegerilor, datorită:
 - orientării lor pro-europene și astfel a implicării foarte active în politicile europene,
 - rolului important jucat în tranzițiile democratice și economice, precum și în timpul negocierilor de aderare în statele candidate în special din sud și din est,
 - deținerii portofoliilor de afaceri externe (sau afaceri europene) în multe guverne de coaliție din statele membre din vestul și nordul Europei,
 - succesului electoral în statele mici pro-europene, supra-reprezentate la numirile în Comisia Europeană și care cooperează strâns cu aceasta atunci când dețin președinția,
 - ocupării zonei de centru a spectrului politic în multe state și, astfel, capacitatea de a înclina balanța dezbaterilor politice legate de UE.